

Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ
ΣΤΗΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΑΧΡΑΚΤΗΡΩΝ
(ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΘΕΑΤΡΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ)
Πέμπτη 5 Μαρτίου 2020
Διδάσκων: κ. Δημήτρης Κοντοδήμος

**Αναφορά στον Τενεσί Ουίλιαμς –
Ανάλυση των μονοπράκτων *Λαίδη Φθειροζόλ* και *Αδέσμευτη***

Ο Τενεσί Ουίλιαμς (Tennessee Williams), φιλολογικό ψευδώνυμο του Τόμας Λανιέ Ουίλιαμς (Thomas Lanier Williams), υπήρξε από τους σημαντικότερους Αμερικανούς θεατρικούς συγγραφείς του εικοστού αιώνα. Γεννήθηκε στο Κολόμπο του Μισισίπι (Columbus, Mississippi) το 1911. Πέθανε ολομόναχος σε ένα δωμάτιο ξενοδοχείου στη Νέα Υόρκη το 1983, σε ηλικία 72 ετών, όπου βρέθηκε με έναν φελλό σφηνωμένο στον λαιμό του. Ο ίδιος είχε εκφράσει την επιθυμία να αποτεφρωθεί και να σκορπιστούν οι στάχτες του στον Κόλπο του Μεξικού, αλλά, αντί αυτού, θάφτηκε στον οικογενειακό τάφο στο Σαιντ Λούις (Saint Louis), της πόλης που μίσησε όσο τίποτα στον κόσμο. Έζησε για μεγάλο χρονικό διάστημα στη Νέα Ορλεάνη (New Orleans), εκεί όπου άλλαξε και το όνομά του επιλέγοντας ως ψευδώνυμο την πολιτεία καταγωγής του πατέρα του.

Ο Ουίλιαμς ήταν δραματικός συγγραφέας που δέχτηκε μεγάλες επιρροές στη συγγραφή του από τον Τσέχωφ και τον Στρίντμπεργκ. Έγραψε πολλές νουβέλες, ποιήματα, μυθιστορήματα και περίπου εκατόν δέκα θεατρικά, τα περισσότερα από όλους. Τιμήθηκε με το βραβείο Πούλιτζερ το 1948 για το έργο του Λεωφορείο ο Πόθος και το 1955 για τη Λυσσασμένη Γάτα, και τα δύο θεατρικά.

Στα έργα του διακρίνονται έντονα τα βιογραφικά στοιχεία, όπως η ομοφυλοφιλία, ο αλκοολισμός, ο εθισμός σε ουσίες, η κατάθλιψη. Οι ήρωές του, όπως άλλωστε και οι ήρωες του Πιραντέλλο, του Μίλερ και άλλων, αντιπροσωπεύουν χαρακτήρες μέσω των οποίων ο συγγραφέας μεταδίδει τα μηνύματά του με έμμεσο τρόπο, μηνύματα που σχετίζονται με την υπαρξιακή αγωνία, τα ηθικά διλήμματα, τη δεσμευτική επιρροή του κοινωνικού περιβάλλοντος στο άτομο, τη φύση της αλήθειας.

Στα μονόπρακτα του Ουίλιαμς, οι ήρωες εκκινούν από μια αφετηρία του παρελθόντος γνωρίζοντας πως η πορεία τους δεν έχει τέρμα, ή, και αν έχει, καταλήγει σε αδιέξοδο, διότι οι περισσότεροι από μας κατατράχονται από το άγχος της μοναξιάς, που είτε μας εγκλωβίζει στη στασιμότητα και στη θλίψη είτε μας ωθεί σε σπασμωδικές, απεγνωσμένες λύσεις.

Σύνηθες πρόσωπο των έργων του είναι μια ηρωίδα στο όριο της ψυχικής διαταραχής, μια φιγούρα φανερά βασισμένη στη ζωή της μητέρας του, Εντουίνα, όσο και της πολυαγαπημένης, εύθραυστης αδελφής του, Ρόουζ, των γυναικών που τον επηρέασαν βαθιά εμπνέοντάς τον να δημιουργήσει τους περισσότερους γυναικείους του χαρακτήρες. Την περίοδο που έγραψε το Λεωφορείο ο Πόθος, πίστευε ότι θα πέθαινε και ότι αυτό το έργο θα αποτελούσε το κύκνειο άσμα του.

Ο Ουίλιαμς έκανε τη ζωή του θέατρο και τα πάθη ενός τραυματισμένου Εγώ ρυθμιστές της σκηνικής του γλώσσας. Υπήρξε ο καλλιτέχνης που περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον Αμερικανό δραματικό συγγραφέα μετατόπισε τα όρια του εγχώριου ρεαλισμού πέρα από την

καταγραφή της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας, προς το συναίσθημα και τον ψυχισμό.

Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε, ως γενικότερο συμπέρασμα, ότι κάθε δημιουργός εκκινεί συγγραφικά από τα δεδομένα της ζωής του, ερχόμενος σε επαφή ακριβώς με εκείνες τις πτυχές της οι οποίες τυχαίνει να τον έχουν εξωθήσει, αγγίζοντας ευαίσθητες χορδές, ακόμη και στο σύνορο της ψύχωσης.

Λαίδη Φθειροζόλ

Η Λαίδη Φθειροζόλ είναι ο τραγικός χαρακτήρας μιας γυναίκας η οποία εμμονικά επινοεί κατσαρίδες στην τρώγλη που νοικιάζει και φαντασιώνεται ιδιόκτητες φυτείες στη Βραζιλία, προκειμένου να επιβιώσει στην άθλια πανσιόν, ενώ την ίδια στιγμή η σπιτονοικοκυρά της την εκβιάζει, εν μέσω προσβολών και χλευασμού, να καταβάλει το καθυστερημένο ενοίκιο.

Από την άλλη, ένας ξεπεσμένος συγγραφέας, που στο τέλος του μονόπρακτου συστήνεται ως «Άντον Τσέχωφ», μεταπλάθει ψευδαισθητικά τον επίδοξο χαρακτήρα του πόθου του για αναγνώριση, μετατρέποντάς τον στην προσωπική πραγματικότητα της δικής του υπαρξιακής αλήθειας, όχι απλά για αυτοσυντήρηση όσο για δικαίωση των ανεπίτευκτων ονείρων του. Αποστομώνει την κ. Γουάιαρ, την απαίδευτη σπιτονοικοκυρά, παρρησιαστικά και με φοβερή ευγλωττία, καταγγέλλοντας ταυτόχρονα στο πρόσωπό της την αλλοτρίωση του ψεύδους και της απανθρωπιάς.

Αλήθεια, ποιος κόσμος είναι τελικά ο πιο αληθινός; Ο κόσμος των πρέπει και των κοινωνικών επιταγών ή αυτός των ονείρων; Κοινωνική ανισότητα και απαξίωση, ανισορροπία και καταδυνάστευση του ανθρώπινου Προσώπου, ετούτος είναι ο προβληματισμός στον οποίο μας εισάγει η Λαίδη Φθειροζόλ.

Αδέσμευτη

Η δεσποτική μητέρα που διαμορφώθηκε ως τέτοια επειδή ανησυχεί για την κόρη της εκφράζοντας, ή καλύτερα μεταθέτοντας, έτσι τη δική της ανασφάλεια και το υπαρξιακό άγχος.

Η αδύναμη, εξαρτημένη κόρη που επιθυμεί να πετάξει αδέσμευτη με τα φτερά της διάσημης χορεύτριας και να καταξιωθεί ως ανεξάρτητο άτομο, αλλά που η εύθραυστη κράση της την αναχαιτίζει, για να εγκαταλειφθεί τελικά στη μοίρα της αρρώστιας σωματοποιώντας την ψυχική της ανικανότητα για απεξάρτηση και απογαλακτισμό.

Σε αυτό το μονόπρακτο ο θεατής πραγματικά βρίσκεται σε ένα ηθικό και συναισθηματικό δίλημμα, καθώς παραμένει αναποφάσιστος για το ποια από τις δύο γυναίκες να συμπονεήσει. Το έργο αποτελεί ένα εξάισιο ανάπτυγμα διαφορετικών όψεων και εκδοχών της περίπλοκης σχέσης μητέρας-κόρης, στο οποίο κανείς χάνει την αίσθηση της αιτιώδους κανονικότητας και αμφιβάλλει για το αίτιο και το αιτιατό.

Είναι η κόρη έτσι επειδή η μητέρα της είναι δεσποτική; Η μήπως η μάνα υποχρεώθηκε, ενάντια ίσως στη φύση της, να γίνει απαράδεκτα υπερπροστατευτική λόγω της αιθεροβάμονος κόρης, επιδιώκοντας έτσι να την ωθήσει σε μια βάνουση απομάγευση από την ψευδαίσθηση; Ή μήπως η ίδια τρομάζει μπροστά στο ενδεχόμενο να αμαυρωθεί η οικογενειακή εικόνα και να θιχτεί η έξωθεν καλή μαρτυρία; Τα συμπλέγματα των ηρωίδων, όπως άλλωστε όλα τα συμπλέγματα, είναι βαθιά εσωτερικά, μύχια, ενώ άλλοτε μαρτυρούν ψυχική διάσχιση (κόρη) και άλλοτε φανερώνουν έντονα φοβικό σύνδρομο (μάνα).

Συγκρούσεις, ξεσπάσματα, σιωπές, μεταπτώσεις διάθεσης, αγωνία της εκβιασμένης επιβίωσης σε πείσμα της όποιας επιβολής. Όλα δουλεμένα στην παραμικρή τους λεπτομέρεια, σοφά συμπυκνωμένα, κι όμως ορατά, σαν σε ψυχογραφική μινιατούρα, παρελαύνουν και ξε-

διπλώνονται μπροστά στα μάτια του θεατή σε αυτό το σύντομο αριστούργημα του Ουίλιαμς. Ένα μονόπρακτο που αναμοχλεύει και αναστοχάζεται, για άλλη μια φορά, τα κοινωνικά τεκταινόμενα ως εξωτερικά και ως εσωτερικευμένα συμβάντα.

Παρότι αυτοί οι χαρακτήρες πράττουν το ειδεχθέστερο των εγκλημάτων, την αφαίρεση της ζωής, κατορθώνουν να μας γίνουν συμπαθείς μέσα από το αίσθημα ευσπλαχνίας που εμπνέουν και τελικά αποκαθαίρονται, λυτρώνοντας ταυτόχρονα και τον ίδιο τον θεατή, καθώς εκείνος εξυψώνεται πνευματικά επειδή διέπεται από το ευγενές συναίσθημα της συγχώρησης. Στις περιπτώσεις των έργων που προαναφέραμε, οι ηρωίδες εξαγνίζονται μέσα μας από την πράξη του φόνου, διότι εξιλεώνονται λόγω της βάνουσης στάσης του ιστορικού και κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο ερήμην τους κλήθηκαν να ζήσουν, όπου η γυναίκα υπόκειτο σε πολυεπίπεδη καταπίεση, υποβαλλόμενη διαρκώς σε ταπείνωση ή/και βία, με συνέπεια την προσβολή της ίδιας της φύσης της. Κατά έναν αδόκητο, παράξενο τρόπο και ενάντια σε κάθε λογική ή ηθική τάξη, η πράξη τους είναι δίκαιη. Ή τουλάχιστον δικαιολογείται.

Συμπερασματικά λοιπόν θα λέγαμε ότι η δημιουργία και η παρουσίαση ενός αρνητικού προτύπου στο θέατρο λειτουργεί καθαρτικά, καθώς εμφυσά στο κοινό ανώτερα συναισθήματα, ενώ ταυτόχρονα θέτει σε δοκιμασία την ίδια τη διάνοιά του, ωθώντας το να επαναπροσδιορίσει τις αξίες του και να διευρύνει τα πνευματικά του όρια. Από την άλλη, χωρίς να επιφέρει την απόλυτη ταύτιση με τον αρνητικό χαρακτήρα, ο θεατής παίρνει τις αποστάσεις του, αποκτά μια ευρύτερη κριτική ματιά στα πράγματα, ενώ έρχεται αντιμέτωπος με τα δικά του μύχια σκοτάδια της ψυχής.

Ο Γκρέγκερς, γνώστης του παρελθόντος, διέπεται από ένα αδιαπραγμάτευτο «ιδεώδες», που δεν είναι παρά η αποκάλυψη της αλήθειας με κάθε κόστος, διότι, κατά την αδιάλλακτη άποψή του, μόνο αυτή μπορεί να λυτρώσει τον άνθρωπο όσο σκληρή κι αν είναι. Αποδύεται, λοιπόν, σε μια επιχείρηση φανέρωσης των πραγματικών γεγονότων και συνάμα κάθαρσης του αφελούς και νεφελοβάμονος Γιάλμαρ. Από την άλλη, παίζει ο ίδιος το δικό του παιχνίδι εκδίκησης εναντίον του πατέρα του, τον οποίο θεωρεί υπαίτιο για την ψυχολογική κατάρρευση και τον θάνατο της μητέρας του. Όμως, η άτεγκτη αυτή ηθική επιταγή του Γκρέγκερς, παρ' όλο που οδηγεί στην άρση της πλάνης και στην αποκάλυψη της αλήθειας, αντί να λυτρώσει ωθεί τον Γιάλμαρ σε μια αδέξια και καταστροφική αντιμετώπιση, παρασύροντας όλη την οικογένεια στον όλεθρο, με τραγική κλιμάκωση την αυτοκτονία της ευαίσθητης, έφηβης κόρης. Για ποιον λόγο; Διότι ο άνθρωπος δεν είναι πάντα έτοιμος για την αλήθεια. Αυτό συχνά έχει ως συνέπεια η διάλυση της πλάνης να επιφέρει την ψυχική αποδιοργάνωση και την αποσύνθεση ολόκληρης της ζωής του.

Κι εδώ τίθεται ένα μείζον ηθικό και φιλοσοφικό δίλημμα από τον μεγάλο δραματουργό. Ασφαλώς και είναι νοσηρό να ζει κανείς στην αυταπάτη και την κίβδηλη ευδαιμονία, να γίνεται δηλαδή πλαστοουργός της προσωπικής του πλάνης και να εθελοτυφλεί. Από την άλλη, πόσο δικαίωμα έχει κάποιος τρίτος, παραβιάζοντας τη βούληση και τα ψυχολογικά ή και διανοητικά όρια του άλλου ανθρώπου, να αυτοανακηρύσσεται κήσσορας και τιμωρός εφαρμόζοντας έναν ακραίο ιδεαλισμό της αλήθειας, δίχως ωστόσο να υπολογίζει το υπαρξιακό και κοινωνικό κόστος; Τελικά ποιος νοσεί περισσότερο, αυτός που αυτοπλανάται ή εκείνος που κατατρύχεται από ένα ιδεώδες απάνθρωπου μεσσιανισμού; Ο θεατής καλείται να δώσει τη δική του απάντηση αναλαμβάνοντας και την ευθύνη της θέσης του.

Σημείο αναφοράς η αγριόπαπια, το πληγωμένο πουλί που κρατά η οικογένεια στην αυλή του σπιτιού, αντιπροσωπεύει το πλανεμένο, όσο και αθώο, πλάσμα της φύσης που, όντας θανάσιμα πληγωμένο, κρύβει τον εαυτό του στη λάσπη προκειμένου να θεραπευτεί, ενώ στην πραγματικότητα οδεύει συντομότερα προς τον θάνατο. Η έφηβη κόρη και το σακατεμένο πουλί ενώνονται στη συνείδηση του θεατή ως σύμβολα ευάλωτης αθωότητας και άδικου θανάτου.